

در تاریخ اسلام نقل شده است که برخی رزمندگان که هنوز تعالیم اسلام را در روح و جان آن‌ها عمیق نشده بود تحت تاثیر تفکر عصر جاهلی، گاه پیش از جنگ با هنگام برپایی جنگ، انگیزه خود را از حضور در صحنه جهاد به دست آوردن غنائم یا بردگان اعلام می‌کردند؛ چیزی که در عصر جاهلیت از مهم‌ترین عوامل تشویقی جنگ جویان برای شرکت در جنگ به شمار می‌رفت. در گزارشی آمده است: در جنگ طائف که سپاه اسلام عقب‌نشینی کرد یکی از سربازان اسلام اقرار کرد که تنها برای گرفتن کنیز در این جنگ حضور یافته است و انگیزه اصلی او به دست آوردن ((جاریه مولده)) است تا از طائف که مردمان باهوش و خردمندی دارد صاحب فرزند شود.¹

اما اسلام و در راس آن پیامبر اسلام در مواجهه با بردگی و برگان راه و روش جدیدی پیشه کرد و آن را سرلوحه پیروانش قرار داد.

مبحث اول- رفتار پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) با بردگان

گفتار اول - اهتمام به آزادی اسیران و نه استرقاق، در جنگ‌ها

اسلام سرچشمه‌های بردگی را مسدود کرد و اسباب و عوامل بردگی را به اسارت در جنگ‌های اسلامی منحصر کرد. بی‌شک یکی از پیامدهای هر جنگی به دست آمدن اسیر است و این که چگونه باید با وی که دشمن خون‌خوار دیروز بوده است رفتار کرد.

با نگاهی آماری به جنگ‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله به روشنی به دست می‌آید که سیره غالب آن حضرت، آزاد کردن اسیران جنگی بوده است، گرچه در برخی موارد برای آزادی افراد، فدیة نیز دریافت می‌شد.

کرد که امری معقول و موجه و طبق عرف نظامی آن روز بوده است. در جنگ بدر که طبیعتاً می بایست رسول خدا صلی الله علیه و آله از دشمنان سر سخت خود انتقام می گرفت، آن ها را آزاد نمود.

بعد از پایان جنگ بدر و پیروزی مسلمان ها بر کفار برای اولین بار، بیش از هفتاد نفر به اسارت درآمدند. بعضی از مسلمانان درصدد برخورد با اسراء به رسم قبل از اسلام بودند. در حقیقت در جنگ بدر نیز برخی تازه مسلمانان در پی منافع مادی جنگ بودند. از این رو این آیه در سرزنش و مذمت دنیا خواهی مسلمانان و فراموش کردن آخرت آن ها در جنگ بدر نازل شد:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أُسْرَىٰ حَتَّىٰ يُنْخَبِئَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ؛
هیچ پیامبری حق ندارد اسیرانی بگیرد تا کاملاً بر آن ها پیروز شود، شما متاع ناپایدار دنیا را می خواهید (و مایلید اسیران بیشتری بگیرید ، و در برابر گرفتن فدیة آزاد کنید) ولی خداوند ، سرای دیگر را (برای شما) می خواهد ، و خداوند قادر و حکیم است.

در نزد حضرت علی علی (ع) هم برخورد انسانی و اخلاقی با اسیر و رعایت عواطف و احساسات او و جریحه دار نکردن آنها اهمیت ویژه ای دارد.

در این مورد می توان به سفارش امیرالمومنین(ع) ، در مورد قاتل خویش ابن ملجم توجه و آگاهی داد.

"اگر زنده ماندم، صاحب اختیار خون خویش هستم، و اگر از این جهان در گذرم، مرگ وعده گاه من است، و اگر ببخشایم، ببخشایش، مرا موجب نزدیکی به خداوند است و شما را مایه ی حسنه و ثواب. پس ببخشاید، آیا دوست نمی دارید که خدا بر شما ببخشاید